

Å SETTE PRIS PÅ GOLFEN

GOLFSPILLET'S INDIVIDUELLE OG SAMFUNNSMESSIGE VERDI

Norges
Golfforbund

I arbeidet med å forbedre golfens rammebetingelser har det vært sentralt for Norges Golf forbund å kunne framskaffe fakta og dokumentasjon.

I 2009 startet arbeidet som resulterte i brosjyren «9 hull til bedre helse», der vi så på golfens helsegevinst i relasjon til myndighetenes anbefalinger.

Videreføringen av dette arbeidet innebar blant annet en økonomisk tallfesting av golfens helseverdier basert på forskningsinformasjon. I 2012 kunne Høgskolen i Telemark lansere rapporten «Golfens helseregnskap- en skisse til en samfunnsøkonomisk analyse av golfens helseeffekter». Rapporten bygger på NGFs undersøkelse blant norske golfere, og er et forsøk på å anslå golfens helseeffekter basert på tilgjengelig dokumentasjon og foreliggende forskning.

I denne rapporten «Å sette pris på golfen - golfspilletts individuelle og samfunnsmessige verdi» har Jan Ove Tangen ved Høgskolen i Telemark sett på blant annet hvilken samfunnsøkonomisk helsegevinst det innebærer at deler av befolkningen spiller golf.

Brosjyren «9 hull til bedre helse» og rapportene vedrørende «Den norske golfspilleren» og «Å sette pris på golfen - golfspilletts individuelle og samfunnsmessige verdi» finnes elektronisk på www.golfforbundet.no

«Golfens helseregnskap- en skisse til en samfunnsøkonomisk analyse av golfens helseeffekter» er publisert på <http://www.hit.no/>

Norges Golf forbund, november 2013.

Innholdsfortegnelse

1. Fysisk aktivitet verdsettes	side	4-5
2. Den norske golfspilleren	side	5-7
3. Golf er helsebringende	side	7-9
4. Samfunnsøkonomisk verdsetting av helseeffekter	side	9-11
5. Samfunnsøkonomiske kostnader og fordelingsvirkninger	side	11-16
6. Vel verdt innsatsen?	side	16-17

Å sette pris på golfen - golfspilletts individuelle og samfunnsmessige verdi

---

Jan Ove Tangen

1. Fysisk aktivitet verdsettes

Norsk golf har opplevd en formidabel vekst siden 1985. Deler av den norske befolkning har funnet spillet så interessant og morsomt at Norges Golfforbund (NGF) i 2010 var det tredje største særforbundet under Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF). Men hvem er den norske golfspilleren? Hvor ofte spiller han eller hun? Hva motiveres han eller hun av? Hvor mye bruker vedkommende på medlemskap, utstyr, klær osv.? Det skal vi forsøke å svare på i dette skriftet. I tillegg til å fortelle hvem den norske golfspilleren er, sier svarene oss også noe om hvor mye spillet verdsettes av de som spiller golf.

Men golf kan også ha verdi for samfunnet. Norske myndigheter er opptatt av at befolkningen skal være fysisk aktiv. Flere stortingsmeldinger, handlingsplaner, kommunedelplaner og strategiplaner er skrevet hvor stat, kommune og den organiserte idretten i samarbeid forplikter seg til å legge forholdene til rette og motivere for mer fysisk aktivitet. Staten har på sin side begrunnet sin medvirkning og støtteordninger med at idrett og fysisk aktivitet har en egenverdi og en nytteverdi. Egenverdien er knyttet til at fysisk aktivitet og idrett skal gi glede og mestring, bringe deltakerne inn i sosialt felleskap og gi trening i demokratiske samhandlingsformer. Nytteverdien er særlig knyttet til helseaspektet ¹. Disse begrunnelsene er også nedfelt i andre offentlige politiske dokumenter.

Det er derfor nærliggende å spørre i hvilken grad er golfspill i tråd med disse målene generelt og helseaspektet spesielt? Og siden helse også har en samfunnsøkonomisk side ligger det nær også å spørre: hvilken samfunnsøkonomisk helsegevinst innebærer det at deler av befolkningen spiller golf? Hvordan er golfens helsegevinst sammenliknet med andre former for fysisk aktivitet og idrett?

Dette er spørsmål som er vanskelig å svare på. Men det finnes en del forskning som kan bidra til visse forsøksvise svar. Bl. a. foreligger det en rapport fra InterConsult Group fra 2000 som ut fra en angivelse av golfens viktigste nytte- og kostnadskomponenter skisserer hvordan en samfunnsøkonomisk analyse av golfens betydning i Norge skal kunne gjennomføres ². Dessuten har undertegnede i samarbeid med Norges golfforbund gjennomført to undersøkelser som spesielt har fokusert på de overnevnte spørsmålene ³. Dessuten finnes det andre relevante undersøkelser som kan anvendes for å skissere de mest sentrale kjennetegn ved den norske golfspilleren, samt i hvilken grad golfspill kan bidra til glede, fellesskap og helse.

Utgangspunktet for den foreliggende analysen er myndighetenes anbefalinger om at den voksne delen av befolkningen bør være moderat fysisk aktiv minst 30 minutter hver dag, eller 3 ½ time moderat fysisk aktivitet per uke ⁴. Aktiviteten kan deles opp i mindre bolker, eller

kombinere mer intense aktivitetsøkter med mindre intense økter⁵. Barn og unge bør være moderat fysisk aktive minst 60 minutter hver dag. I tillegg til forebyggingseffekten, kan også bruk av fysisk aktivitet være svært effektivt i behandling av en rekke tilstander og sykdommer⁶. Å få befolkningen fysisk aktiv er så viktig for myndighetene at staten ved Kulturdepartementet bevilger årlig et betydelig beløp gjennom spillemidlene. Omfanget av dette, samt andre offentlige tilskudd og støtteordninger vil bli redegjort for i et senere avsnitt.

2. Den norske golfspilleren

Den norske golfspilleren er i gjennomsnitt født i begynnelsen av 1960-årene. Tre av fire medlemmer er menn, så den gjennomsnittlige golfspilleren er en mann. Vedkommende meldte seg inn i en golfklubb i juni 2005. Den norske golfspilleren bor i Akershus eller Oslo, er yrkesaktiv og har universitets- og høyskoleutdanning. Familiens gjennomsnittlige bruttoinntekt er på litt over 900 000 kroner. Da Golfforbundets medlemsundersøkelse ble gjennomført var gjennomsnittlig HCP på 34,4. Nesten 50 % av medlemmene spiller på dårligere HCP enn 26,5. De utgjør en risikogruppe i den forstand at flere av disse kan komme til å slutte med golf. Tiltak bør derfor settes inn for å bedre spillernes HCP for bedre handicap gir bedre mestringsfølelse og dermed større trivsel.

Golfspillere er aktive

De fleste golfmedlemmer er aktive golfspillere. Nesten 40 prosent sier at de spiller ofte. Over 50 prosent sier at de spiller av og til. Nærmere 10 % er ikke aktive for øyeblikket. Menn spiller ofte i større grad enn kvinner. De mest aktive finner vi i aldersgruppen over 70 år. Over 50 % i denne gruppen «spiller ofte». Deretter kommer aldersgruppen 55-69 år med 44 % som «spiller ofte». Golf er altså en svært viktig fysisk aktivitet for de eldste aldersgruppene.

For mer enn halvparten varer golfsesongen mellom 5 og 7 måneder. Det gjelder for både kvinner og menn. Interessant nok varer sesongen enda lenger for de eldste medlemmene. For neste 40 prosent av de som er over 70 år varer sesongen mer enn 8 måneder. I gjennomsnitt spiller den norske golfspilleren en ni-hulls runde og en 18-hulls runde per uke i sesongen. Det tilsvarer tre ni-hulls runder per uke eller omtrent seks timer og 45 minutter golfspill i uka.

Golfspillere er også fysisk aktive utenom golfen. Over 40 prosent av medlemmene oppga at de i sommerhalvåret i mer enn 3,5 timer drev med andre fysiske aktiviteter utenom golf slik at de ble svette. I vinterhalvåret økte prosentandelen til nesten 50 prosent. Det er også verdt å merke seg at over 27 % av medlemmene har kun golf som sin form for fysisk aktivitet på sommerstid. På vinterstid er tallet over 20 %. Menn var noe mer aktive enn kvinner på sommeren mens kvinnene var mer aktive enn menn på vinteren. Det var i første rekke turgåing, sykling og trening på treningssentre som var de foretrukne aktivitetene utenom golfen i sommerhalvåret. På vinterstid var det trening på treningssenter, skitur og turgåing som var hovedaktivitetene.

Nesten 60 prosent av golfspillerne har konkurrert aktivt i idrett tidligere. Noe over 30 prosent har kun mosjonert. Her er det imidlertid store forskjeller mellom kjønnene. Over 50 prosent av

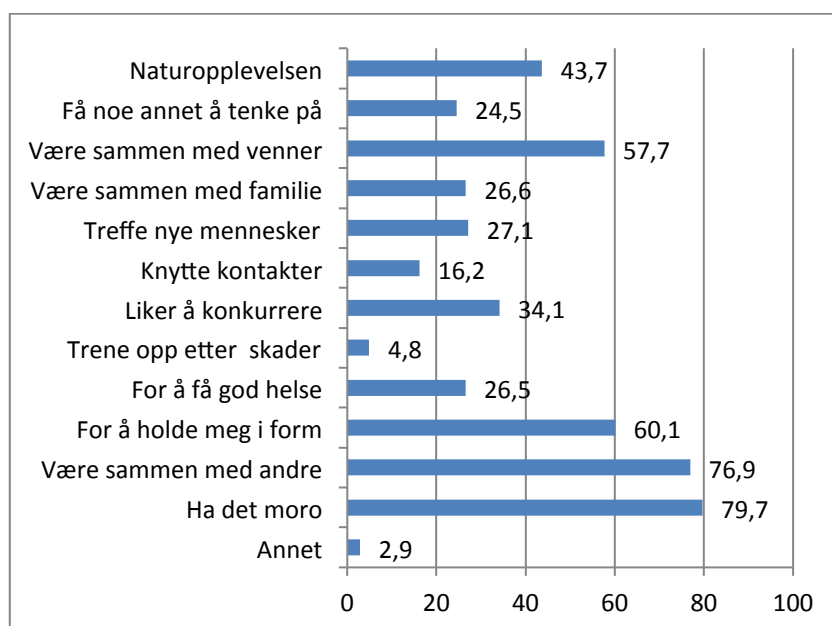
kvinnene har kun mosjonert tidligere til sammenlikning med nærmere 26 prosent av mennene. Det antyder at golf kan være et spesielt interessant alternativ for kvinner innen organisert idrett.

Det er gøy og sosialt med golf

Nesten 80 prosent av medlemmene spiller golf fordi det er moro (se figur 1). Nesten 77 prosent motiveres av å være sammen med andre. Litt over 60 prosent spiller golf for å komme i form. Å være sammen med venner var viktig for nesten 58 prosent av medlemmene mens nesten 44 prosent oppga at naturopplevelsen motiverte. Dette var de fem viktigste motivene for å spille golf.

Det er imidlertid klare kjønnsforskjeller. For over 82 prosent av mennene var det viktigst å ha det moro. For nesten 72 prosent av kvinnene var det viktigst å være sammen med andre. For menn var det sosiale motivet nest viktigst (78 prosent), mens for kvinnene var det å ha det moro (71 prosent). Det å ha det moro var viktigst for aldersgruppen 20-25 år. Nesten 90 prosent i denne aldersgruppen krysset av for dette svaralternativet. Med unntak av aldersgruppen over 70 år var dette det viktigste motivet i alle aldersgrupper. For den eldste aldersgruppen var det å holde seg i form det viktigste motivet.

Fig 1: Viktigste motiver for å spille golf, i prosent

Det koster noe å spille golf

Norske golfspillere bruker i gjennomsnitt 15 565 kroner per år i forbindelse med golfen sin. Den største utgiften er medlemskap med 4 062 kroner. Dernext følger utgifter til reise og transport med 3231 kroner. Betaling av greenfee er den tredje største utgiften med 2734 kroner. Utgifter til andel eller aksje er på 813 kroner. Menn bruker mer penger enn kvinner, henholdsvis 16 267 kroner og 13 143 kroner. På alle utgiftspostene, med unntak av klær,

bruker menn mer penger. Det er overraskende lite forskjell mellom aldersgruppene om vi tar hensyn til at det er differensierte priser på medlemskap og greenfee.

Nesten 90 prosent av medlemmene bruker egen bil til å komme seg til golfbanen. I overkant av seks prosent kjører med andre spillere. Dette gjelder for begge kjønn selv om kvinner i noen grad oftere enn menn kjører med andre. I gjennomsnitt kjører den norske golfspilleren 46 km for å komme til og fra golfbanen. Menn kjører i gjennomsnitt litt lenger enn kvinner.

Aldersgruppen 26-39 år kjører lengst (62,4 km) mens aldersgruppen over 70 kjører kortest (33,9 km). I gjennomsnitt er den norske golfspilleren nesten ni dager på reise i forbindelse med golfturner til utlandet. Kvinnene er på reise i gjennomsnitt 10,5 dager, mens mennene er ute og reiser 8 dager. I forhold til alder er aldersgruppen over 70 den mest reiseaktive med litt over 16 dager. Minst antall reisedager til utlandet finner vi i aldersgruppen 26-39 år (3,6 dager).

Golfmedlemmer er som andre medlemmer i organisert idrett

Sammenliknet med funn fra andre undersøkelser skiller den norske golfspilleren seg ikke nevneverdig fra medlemmer i norsk organisert idrett generelt, verken ut fra sosiale bakgrunnsvariabler eller andre karakteristika. Riktignok er familiens samlede inntekt noe større enn den norske gjennomsnittsfamiliens. Men det gjelder også medlemmer i andre organiserte idretter under NIF. Vi har også et inntrykk av at den norske golfspilleren er mer fysisk aktiv enn medlemmer andre organiserte idretter. Dette kan likevel ikke sies for sikkert siden det ikke foreligger noen detaljerte studier av dette.

Det ser også ut til at norske golfspillere motiveres mer av det å ha det gøy og moro enn andre voksne som driver med fysisk aktivitet. I en landsomfattende spørreundersøkelse var det nærmere 40 prosent som oppga det å ha det gøy og moro som motiv ⁷. Nærmere 80 prosent av golfspillerne oppga som nevnt det samme. Derimot var det å få bedre helse et mer sentralt motiv for å drive fysisk aktivitet i den norske befolkningen sammenliknet med golfmedlemmene. Over 65 prosent av den norske befolkning hadde krysset av for dette svaralternativet. Noe over 25 prosent av golfmedlemmene gjorde det samme.

Som tidligere nevnt oppgir golfspillere at de bruker nesten syv timer på golfspill per uke i sesongen. I tillegg oppgir golfspillerne at golf er moro og det gir en følelse av sosialt fellesskap. Så langt tyder det på at golf er en aktivitet i tråd med den egenverdien myndighetene legger til grunn for sin medvirkning og sine støtteordninger. Et viktig spørsmål er også om golf har den nytteverdi som myndighetene ønsker: nemlig at idrett og fysisk aktivitet skal gi bedre helse; ikke minst være forebyggende. La oss derfor se litt nærmere på det nå.

3. Golf er helsebringende

For at en fysisk aktivitet skal være helsebringende må den - slik myndighetene ser det - være moderat anstrengende og helst utføres daglig. Men det går an å dele opp aktiviteten i mindre bolker eller i større bolker. Aktiviteten per uke bør være på minst 3 ½ time. Det innebærer en energiomsetning på omtrent 1050 kcal i uken ⁵. En 18-hulls runde golf tilsvarer en energiomsetning på omtrent 1500 kcal for kvinner og 2500 kcal for menn, altså godt over

myndighetenes anbefalinger. Golf innebærer også intervalltrening og styrking av de store muskelgruppene siden norske golfbaner ofte er ganske kupert med en del bakker opp og ned. Minst to ni-hulls runder golf per uke ville være å foretrekke helsemessig sett.

Mer krevende enn de fleste tror

Ofte brukes betegnelsen MET (metabolic equivalent of task) i stedet for kcal som et mål på den fysiologiske energiomsetningen ulike fysiske aktiviteter innebærer. En MET er energiomsetningen ved hvile. Å spille golf tilsvarer 4,3 MET, lett husarbeid 2,5 MET, fritidsfotball og rolig skigåing 7,0 MET og jogging 8 MET for å nevne noen ⁸.

For å kunne sammenlikne energiomsetningen, og dermed indirekte helseverdien, av fysiske aktiviteter må vi også ta med hvor lenge aktiviteten varer. Om vi sier at en gjennomsnittlig ni-hulls runde varer 2 timer og 15 minutter, spiller norske golfspillere omtrent 405 minutter golf per uke (tilsvarer tre ni-hulls runder). Det tilsvarer 1740 MET-minutter. Det innebærer at de som heller velger fotball, skigåing eller jogging vil måtte være aktive henholdsvis 1 time og 23 min og 1 time og 13 min tre ganger i uka for å oppnå samme helsegevinst.

Hva menes egentlig med fysisk aktivitet og helse?

Det ligger implisitt i myndighetenes forståelse av fysisk aktivitet at bare energiomsetningen er den samme, så vil de ulike fysiske aktivitetene og idrettene ha samme virkning på helsen. Det må sies å være en ganske overflatisk forståelse av hva fysisk aktivitet og idrett er. Dessuten impliserer det et relativt snevert helsebegrep. Enhver fysisk aktivitet vil kunne medføre både smerte og ubehag, glede og mestring, opplevelse og erfaring med henblikk på videre deltakelse osv. Selv om dette er vanskeligere forhold å måle, bør de likevel diskuteres i en helsesammenheng. For det andre vil enhver fysisk aktivitet inngå i en sosialt skapt menings-sammenheng. Meningsaspektet ved den enkelte fysiske aktivitet vil spille en rolle for hvilken helsegevinst den aktuelle aktiviteten vil ha. Å tråkke på en ergometersykel alene hjemme vil ha et annet meningsinnhold enn å delta på en spinningstime sammen med andre. For det tredje: siden all fysisk aktivitet alltid vil foregå "et sted", vil stedets eller anleggets kvaliteter måtte trekkes inn i vurderingen av hvilken effekt en eventuell fysisk aktivitet vil ha på helsen. Man kan ikke overse at fysisk arbeid i en smeltehall for aluminium innebærer støy, støv, varme, risiko osv. En runde på golfbanen vil på sin side kunne innebære stillhet, frisk luft, følelse av frihet osv. Selv om energiomsetningen kan være lik i begge disse aktivitetene vil deres helsegevinst være ganske forskjellig.

Tilsvarende kan vi problematisere helsebegrepet. Hva slags oppfatninger har befolkningen om hva helse er og hva som gir og reduserer helse? Disse spørsmålene ble forsøkt besvart av noen forskere for en tid tilbake ⁹. De hevder at de sentrale elementene i folks definisjon av helse er: trivsel, funksjon, natur, humør, mestring og overskudd. Disse nøkkelementene er mer å se på som faktorer som gir helse enn som karakteristika ved helse. Den norske folks oppfatning av helse uttrykker i stor grad det en anerkjent helsesosiolog hevder. Det er viktigste ved helsebegrepet er å fokusere på hvordan helse blir til (salutogenese) ¹⁰. Helse er ikke et spørsmål om hva vi utsettes for, men vår evne til å takle det som skjer oss i livet. Denne evnen til å takle livets viderverdigheter er i stor grad forankret i en "følelse av sammenheng". Jo mer

en opplever ting som forståelig, håndterbart og meningsfullt, jo mer følelse av sammenheng vil man oppleve og jo bedre helse vil en få.

Det er derfor all grunn til å se nærmere på i hvilken grad golf fører til økt trivsel, bedret funksjonsevne, mer humør i hverdagen, opplevelse og verdsetting av stedets kvaliteter ("natur"), følelse av mestring, økt overskudd og en bedret følelse av sammenheng. Ut fra det som er sagt så langt tyder på at så er tilfelle. Men vi trenger å vite mer om disse og liknende forhold for å kunne anslå samfunnsøkonomiske gevinster av golfens helseeffekt mer nøyaktig. Mer forskning på dette er klart ønskelig. Like fullt er det mulig på grunnlag av den forskning som foreligger å skissere en samfunnsøkonomisk effekt ved hjelp av en enkel nytte-kostnadsanalyse ¹¹. Men beregningene er beheftet med usikkerhet, samtidig som de framkomne tallene er vanskelig å sammenlikne. Det som legges fram må derfor leses og brukes med varsomhet og forbehold.

4. Samfunnsøkonomisk verdsetting av helseeffekter

Utgangspunktet for enhver samfunnsøkonomisk analyse av tiltak er det såkalte basialternativet, dvs. dagens situasjon og hva som kan tenkes å bli konsekvensene om det ikke settes i verk tiltak på et bestemt område. Basialternativet i vårt tilfelle er om befolkningen *ikke* øker sitt daglige fysiske aktivitetsnivå. Det er lite sannsynlig at befolkningen generelt vil øke aktivitetsnivået om ikke myndighetene tar grep og setter i verk tiltak, som f. eks. å utforme en idrettspolitik og bevilge midler gjennom spillemiddelordningen, for å øke det fysiske aktivitetsnivået.

Som antydnet foran antar myndighetene at all fysisk aktivitet er viktig. Men det viktige spørsmålet er om alle former for fysisk aktivitet er like kostnadseffektive, dvs. om forholdet mellom nytte og kostnader er det samme uansett hvilken fysisk aktivitet befolkningen holder på med? Vil f. eks. golf være mer eller mindre kostnadseffektiv enn fotball? I dette skriftet skal det antydes at det er forskjell på noen organiserte idretters kostnadseffektivitet. Det skal kort skisseres hvilke samfunnsøkonomisk helsenytt fysisk aktivitet kan innebære og sammenholde denne med diverse kostnader så som offentlige bevilgninger til idrettsanlegg, samfunnsmessige kostnader ved transport til og fra idrettsanleggene, samfunnets kostnader ved idrettsskader osv. Som allerede bemerket over må det understrekes at tallgrunnlaget for sammenlikningene er både mangelfulle og til dels sprikende. Like fullt kan de gi visse indikasjoner på sammenhenger som må være viktig å ta i betraktning av de bevilgende myndigheter, sentralt som lokalt.

Store tall å tenke på

En fullstendig samfunnsøkonomisk analyse av et «tiltak» som f. eks. å få befolkningen mer fysisk aktiv, må inkludere både realøkonomiske effekter og velferdseffekter ^{12, 13}.

Realøkonomiske effekter er slike som har betydning for ressursbruk i ulike sektorer. I forbindelse med fysisk aktivitet vil disse effektene uttrykke eventuelle produksjonsgevinster og besparelser i helsevesenet. Nåverdien av besparelsene i helsevesenet ved at en 30 åring er

blitt moderat fysisk aktiv, er estimert til mellom 28 000 og 47 000 kroner. Produksjonsgevinsten er anslått til mellom 21 000 og 68 000 kroner ¹⁴.

Velferdseffekter relatert til liv og helse uttrykker enkeltindividers verdsetting av å unngå eller redusere slike ting som smerte, sorg, savn og funksjonsbegrensninger ¹³. En slik verdsetting kan man få fram gjennom betalingsvillighetsundersøkelser. Forskere kan ut fra svar på ulike spørsmål beregne en økonomisk verdi på f. eks. statistiske levekår. Som et "beste anslag" for verdsetting av et statistisk leveår med full helse (1 QALY) foreslår Helsedirektoratet kr 500 000. I et livsløpsperspektiv har de realøkonomiske effektene (produksjonsgevinster og besparelser i helsevesenet) mindre betydning i samfunnsøkonomiske analyser fordi de er betydelig mindre sammenliknet med velferdseffektene, hevder Helsedirektoratet ¹². For oversiktens skyld følges denne anbefalingen i dette skriftet og det benyttes kun Helsedirektoratets anslag for velferdsgevinst.

Ifølge Helsedirektoratet består den helsemessige velferdsgevinsten av økt leveår og livskvalitet ¹⁵. En person som er fysisk aktiv hele livet (fra 5 til 85 år) i tråd med myndighetenes anbefalinger forventes å leve 3,25 år lenger enn en som er fysisk inaktiv. Vedkommende vil også i løpet av livet få en livskvalitetsgevinst på nærmere 5 QALYs (statistisk leveår med full helse). Totalt gir dette over 8 QALYs ¹³. Om en person først begynner å være fysisk aktiv ved 45 års alderen og fortsetter til vedkommende er 85, vil vedkommende kunne forvente nærmere 3 år ekstra leveår og 6 QALYs totalt. Selv å starte i 65 års alderen vil kunne gi en velferdsgevinst, nemlig 2,47 vunne leveår og 3,52 QALYs totalt. Det å være delvis fysisk aktiv har også positive helsegevinster i et livsløpsperspektiv. En delvis fysisk aktiv person i 45 års alderen vil kunne forvente 1,43 vunnet leveår og 2,90 leveår med full helse (QALY) totalt. For en 65 åring er tallene henholdsvis 1,17 og 1,67. Ikke ubetydelige tall det heller.

Ut fra tallene over vil et fysisk aktivt liv (fra 5-85 år) i tråd med myndighetenes anbefalinger innebære en samfunnsøkonomisk *velferdsgevinst* på over 4 millioner kroner i nåverdi (500 000 kroner x 8 QALYs). For 45 åringen vil velferdsgevinsten tilsvarende kunne beregnes til 3 millioner kroner og for 65 åringen 1,76 millioner. For en delvis fysisk aktiv 45 åringen vil velferdsgevinsten bli 1,45 millioner og for 65 åringen 835 000 kroner.

Golfens helsegevinst

Golfspill vil i en slik sammenheng kunne innebære en betydelig samfunnsøkonomisk helsegevinst. Som vist foran er golfspill i tråd med myndighetenes anbefalinger som en moderat fysisk aktivitet, som f. eks. 3 ni hulls runder per uke. Men i og med at golfspillere i gjennomsnitt bare spiller seks måneder av året, vil antallet vunne leveår med full helse halveres, noe som igjen innebærer en halvering av den samfunnsøkonomiske gevinsten. Om vi bruker tallene foran vil enhver inaktiv 45 åring som begynner å spille golf og fortsetter med det, innebære en brutto velferdsgevinst på 1,5 millioner kroner. En inaktiv 65 åring som blir aktiv i golf resten av livet representerer en velferdsgevinst på 880 000 kroner. Delvis aktive 45 og 65 åringer vil gi halve velferdsgevinsten, dvs. henholdsvis 725 000 og 417 500 kroner.

Implisitt i det overnevnte kan det ligge store samfunnsøkonomiske helsegevinster i å rekruttere godt voksne mennesker. I norsk golf er det et potensial for å rekruttere minst 75 000 nye spillere med den bane- og klubbkapasiteten som allerede foreligger¹⁶. Hva det innebærer av samfunnsøkonomisk helsegevinst er betydelig. Nærmere 120 000 spilte golf i 2010 som medlemmer i klubber tilsluttet Norges golfforbund. Samfunnsøkonomisk er det svært viktig at de fortsetter med det. Det er investert til dels store summer for å få de aktivisert. Og det ligger store helseverdier i det at medlemmene allerede er aktive og fortsetter å være det slik tallene foran antyder. De representerer det jeg vil kalle en «sunnhetskapi tal»³.

Det sentrale premiss for myndighetenes anbefaling om mer fysisk aktivitet i befolkningen er hvor energikrevende aktivitetene er. Dette er også utgangspunkt for Helsedirektoratets beregninger av en samfunnsøkonomisk helsegevinst. Men det er flere fysiologiske, psykologiske og sosiologiske sider ved fysisk aktivitet som har en samfunnsøkonomisk verdi og burde vært trukket inn i regnestykket. I en av sine rapporter anbefaler Helsedirektoratet å inkludere en økonomisk verdsetting av trivsel-effekter¹⁷, men det gis ingen eksplisitte og konkrete anbefalinger av hvordan det skal gjøres.

Ikke alt er regnet med

Vi kan ut fra fig 1 hevde at trivselen i golf i stor grad er knyttet til forhold som glede og mestring, samvær med andre, opplevelsen av golfbanens natur- og kulturlandskap. Dette er forhold som kommer til uttrykk i de fem motivene som golfmedlemmene hyppigst hadde krysset av for i den overnevnte medlemsundersøkelsen Golfforbundet gjennomførte i 2011, nemlig å ha det moro, være sammen med andre, holde meg i form, være sammen med venner og naturopplevelsen. Denne verdien, eller «nytt en» av golfen, er golfspillere villige til å betale for. Som det ble vist foran bruker den norske golfspilleren i gjennomsnitt kr 15 500 på golf per år på golfen sin. En mer presis samfunnsøkonomisk verdsetting av disse sidene ved golfen må imidlertid vente til eventuelt Helsedirektoratet eller andre legger fram forslag til verdsetting av trivselsaspektet ved fysisk aktivitet generelt og kanskje golf spesielt.

5. Samfunnsøkonomiske kostnader og fordelingsvirkninger

Det finnes en rekke samfunnsmessige direkte og indirekte kostnader ved å få befolkningen fysisk og idrettslig aktiv. De kostnadene som presenteres på de neste sidene er beregnet ut fra bestemte forutsetninger og må som nevnt leses og brukes med et visst forbehold.

Noen kostnadstyper

Direkte kostnader i dette tilfellet er offentlige tilskudd og støtteordninger. Staten bevilget i 2010 over to milliarder kroner årlig til fysisk aktivitet og idrett gjennom spillemiddelordningen inkludert grasrotandelen og merverdikompensasjon¹⁸. Kommunale tilskudd og overføringer til fysisk aktivitet og idrett beløpte seg i 2010 til over 6 milliarder kroner i form av netto driftsutgifter og brutto investeringsutgifter¹⁹. Det finnes også andre støtteordninger, både i form av midler fra departement og direktorater, fylkesmann og fylkeskommune, kommunale midler, private aktører osv. Men forskerne som forsøkte å få oversikt over omfanget av og

formene for offentlige støtteordninger slo fast at "Det viser seg at dette ble en vandring i en ugjennomtrengelig jungel." (s 88) ⁷.

I 2010 gikk 2,4 prosent av spillemidlene som gikk til anlegg (totalt 608 millioner kroner) til golfanlegg, dvs. omtrent 14,5 millioner kroner. I forhold til antall medlemmer ble det derfor bevilget 119 kroner til golfanlegg per golfmedlem gjennom spillemiddelordningen. I tillegg fikk NGF 10 millioner i offentlig støtte gjennom NIF og nærmere 3 millioner som lokale aktivitetsmidler. Fordelt per medlem utgjør de to sistnevnte støtteordninger 108 kroner.

Om vi antar at de overnevnte kommunale tilskuddene fordeles omtrent som de statlige anleggsmidlene - noe det er grunnlag ut fra en undersøkelse av hvordan kommunale midler fordeles - ⁷, utgjør dette ca. 146 millioner. Det gir en årlig kommunal kostnad på noe over 1 200 kroner per golfmedlem.

Indirekte kostnader, dvs. kostnader som påføres andre som følge av tiltaket, er av flere typer. Bilkjøring generelt og bilkjøring til og fra golfbanen spesielt er en slik indirekte kostnad. Samfunnskostnadene ved bilkjøring er anslått til 1,63 kroner per personkilometer ²⁰. Norske golfspillere kjører i gjennomsnitt 46 kilometer hver gang de skal til og fra banen. Og de kjører i hovedsak alene i hver bil. Men en ni-hulls og en 18-hulls runde per uke i seks måneder i året tilsvarer det en samfunnskostnad på 3 600 kroner per golfspiller.

Noen forskere har beregnet at det er nærmere 61 000 skader og ulykker i forbindelse med fysisk aktivitet og idrett årlig ²¹. Dette innebærer en indirekte kostnad på over 29 milliarder hvert år i 2006 kroner. Skader og ulykker i golf er så lite omfattende at kostnadene ikke lot seg beregne ut fra foreliggende skadestatistikk ²². Vi ser derfor bort fra disse kostnadene i denne sammenheng.

Samfunnsøkonomer bruker ofte begrepet *alternativkostnad* for å understreke at kostnadene ved et tiltak er det man ofrer for å kunne gjennomføre et tiltak ¹¹. Alternativverdien av det arealet der en golfbane anlegges, beregnes ut fra at arealet kan ikke brukes til andre viktige formål som f. eks. jordbruk eller skogbruk, boliger osv. I 2000 ble den samlede alternativkostnaden for de 90 banene som da var bygd estimert til 3,7 millioner kroner ². Det tilsvarte nesten 53 kr per medlem (det var ca. 70 000 medlemmer i NGF på det tidspunktet) eller nærmere 65 kr i 2010 kroner per medlem. Hva verdien reelt sett er i dag foreligger det ikke beregninger av.

Det kan også hevdes at dugnadsarbeid i lag og foreninger i norsk idrett er en alternativkostnad i og med at denne innsatsen delvis er en følge av samarbeidet mellom stat, kommune og organisert idrett. Staten sørger for bevilgninger, kommunene med planlegging og investerings- og driftsutgifter, og den organiserte idretten står for aktivitetstilbudet. Den innebærer gratisarbeid, eller dugnadsarbeid, fra organisasjonens medlemmer. Dette tilsvarer 12 milliarder kroner årlig om samfunnet skulle ha betalt for dette i form av lønn til de som utførte dette arbeidet ²³. Det impliserer at gratisarbeidet kunne vært brukt til annet samfunnsnyttig arbeid. Men ikke alle som deltar med sitt gratisarbeid gjør dette for å fremme befolkningens helse. En del foreldre gjør det kanskje for å være med på å skape et godt oppvekstmiljø for sine barn.

Uansett er deres frivillige innsats bundet opp av de gjensidige idrettspolitiske forpliktelser som ligger i samarbeidet, inkludert helsemålet. Om vi hevder at golfmedlemmer yter samme dugnadsinnsats som medlemmer i andre organiserte idretter vil den beløpe seg til nærmere 700 millioner kr. Det tilsvarer en alternativkostnad på nærmere 5 800 kroner per medlem.

Tallene over indikerer at hver golfspiller representerer en årlig samfunnsmessig kostnad på nærmere 11 000 kroner. Siden tallene er usikre og heller ikke direkte sammenliknbare må de leses med varsomhet. Like fullt antyder de et mulig forhold mellom kostnad og nytte. For en 45 åring som begynner med golf og fortsetter til vedkommende er 85 (altså 40 år med golfspill) vil innebære en samfunnskostnad på 440 000 kroner. Nyttens, altså den forannevnte brutto helsegevinsten, ble anslått til 1 500 000 kroner per aktiv golfspiller. Det gir en netto helsegevinst med en nåverdi på over 1 million kroner per golfspiller. Om en 65 åring begynner med golf og fortsetter resten av livet vil samfunnskostnadene være i størrelsesorden 220 000 kroner. Det ble foran anslått at brutto helsegevinst beløp seg til. Det gir en netto helsegevinst på 660 000 kroner per medlem i denne alderen.

Selv om man ikke spiller golf så ofte vil den samfunnsøkonomiske helsegevinsten være betydelig. Netto velferdsgevinst for en delvis aktiv 45 åring blir på 285 000 (725 000 kroner - 440 000 kroner) og for en 65 åring 197 500 kroner (417 500 kroner - 220 000 kroner).

Ut fra det synes det å få folk til å spille golf å være samfunnsøkonomisk lønnsomt, selv når spillere rekrutteres i voksen alder.

Ikke verdsatte virkninger

Det finnes andre virkninger som ikke er tatt med i beregningene over. Dette er virkninger som kan slå både positivt og negativt ut. Golfen har fått mye kritikk for at den er arealkrevende og at baner beslaglegger dyrkbar mark og andre naturområder. Kritikken har også gått på at golfbaner forurenses mye og at de ødelegger kulturlandskap og kulturminner. Det hevdes også at det forstyrrer plante- og dyreliv, samt at de ødelegger for de som ønsker å gå tur. I så måte vil dette representere samfunnsmessige kostnader. NGF har sett seg tjent med å få gjennomført slik forskning. Det er derfor i det siste kommet opp forskning som dels nyanserer og dels imøtegår denne kritikken ^{2, 24}. Ja det pekes endog på at det kan være en samfunnsøkonomisk gevinst ved at bygging av golfbaner kan øke det biologiske mangfoldet, redusere forurensning, åpne naturområder for turfolk og deres interesser osv. Derigjennom kan større deler av befolkning ta del i denne form for natur- og kulturmiljø og få økt trivsel og bedre helse.

Alternative aktivitetsformer

Selv om det ut fra det overstående kan hevdes at golf er samfunnsøkonomisk lønnsomt, kan det være andre organiserte og uorganiserte idretter som er mer kostnadseffektive. En sammenlikning av alternative idrettsaktiviteter kan derfor være interessant. Golf var i 2010 den tredje største organiserte idretten i landet med over 120 000 medlemmer i klubber tilsluttet Norges golf forbund. Idretten er atypisk fordi den domineres av voksne aktive og ikke barn og unge som de andre organiserte idrettene. På det tidspunktet var nærmere 11 % av

medlemmene under 20 år. Av plasshensyn velges bare to andre store organiserte idretter for sammenlikningen, nemlig fotball og ski. I 2010 var fotball den største organiserte idretten med over 360 000 medlemmer, hvorav nesten 74 % er barn og unge under 20 år. Ski er det nest største organiserte idretten i Norge med over 179 000 medlemmer i 2010 fordelt på seks skiaktiviteter. 60 % av medlemmene er under 20 år. Skiaktiviteter utøves også i stor grad på egenhånd, dvs. uorganisert.

La oss først se på de direkte kostnadene. Vi så at 2,4 prosent av spillemidlene gikk til golfanlegg i 2010. Til sammenlikning gikk 5,2 prosent av spillemidlene til skianlegg og 33,8 prosent til fotballanlegg. Det tilsvarer 175 kroner per skimedlem og 552 kroner per medlem av fotballforbundet, mens tallet var som nevnt over 119 kroner per golfmedlem.

Norges fotballforbund fikk i 2010 nærmere 30 millioner fra spillemiddelordningen fordelt via NIF. Det tilsvarer 100 kroner per medlem. Norges skiforbund fikk 31 millioner hvilket gir 174 kroner per medlem. Hvor mye disse særvidretten fikk i lokale aktivitetsmidler er uklart. Det foreligger så vidt jeg kjenner til ikke lett tilgjengelig statistikk som kan anvendes i dette regnestykket. Om vi imidlertid sier at disse idrettene fikk forholdsmessig det samme som golfen, fikk fotball 76 kroner per medlem i LAM-midler mens ski fikk 36 kroner per år.

Om vi som for golfens vedkommende ser på de kommunale kostnadene ved bygging og drift av skianlegg og fotballanlegg så er de i størrelsesorden 1770 kroner per medlem av skiforbundet og 5535 kroner per medlem i fotballforbundet per år.

Disse tallene indikerer at Norges fotballforbund og deres medlemmer får betydelig mer av offentlige midler enn deres medlemstall skulle tilsi. Det er vanskelig å begrunne denne forskjellen mellom fotball, ski og golf med at fotball i større grad enn de to andre idrettene realiserer de politiske målene bedre. Er fotballen mer gøy og gir den bedre helse, fellesskap og demokrati enn de andre særvidrettene? Så vidt vites foreligger det ingen undersøkelser som dokumenterer det.

Det er ikke like lett å sammenlikne de indirekte og alternative kostnadene ved organisert fotball og ski fordi det ikke foreligger tilsvarende tall som for golfen. Men noen tall kan man vise til. Også fotball og ski innebærer kostnader i forbindelse med bilkjøring. Vi vet ikke hvor mange som kjører i samme bil til og fra trening og konkurranser. Det er rimelig å hevde at de fleste fotballspillere kjører minst tre personer i hver bil, mens skiløpere kanskje kjører oftest to og to i disse sammenhengene. Det foreligger heller ingen oversikt over hvor langt det kjøres gjennomsnittlig per tur. La oss derfor for enkelhets skyld si at de representerer den samme samfunnskostnad som golfen, nemlig 3 600 kroner per år.

Det er dokumentert at fotball er den idretten med mest skader og ulykker, hele 33 prosent av det totale omfanget av idrettsskader og -ulykker²². Med utgangspunkt i undersøkelsen til Veiseth & Nossun²¹ tilsvarer dette noe over 9 milliarder kroner i samfunnskostnader eller nærmere 25 700 kroner per fotballmedlem. Skiidrett er den idretten med nest mest skader og ulykker, nærmere 16 prosent. Det tilsvarer en samfunnskostnad på 4,6 milliarder, eller noe over 25 800 kroner per medlem per år.

Alternativverdien ved det arealet som er brukt til fotballanlegg og anlegg for skiaktivitet er ikke beregnet så vidt vites. Det er derfor vanskelig å si om dette er større eller mindre enn alternativverdien ved golfanlegg. Alternativkostnaden i form av dugnadsinnsatsen i fotball og ski antas å være av samme størrelsesorden som i golf, dvs. nærmere 5 800 kroner per medlem per år.

Det er også vanskelig, for ikke å si umulig, å antyde hva fotball og ski koster samfunnet i form av forurensning, ødeleggelse av kulturminner, forstyrrelse av plante og dyreliv, reduserte muligheter for å bruke arealet til andre former for fysisk aktivitet eller fritidssysler osv. Det hadde vært interessant å få fram slike tall fra andre organiserte idretter også.

Organisert fotball representerer ut fra disse foreløpige tallene en årlig samfunnskostnad på nesten 42 000 kroner per medlem. Organisert skiidrett på sin side har en årlig samfunnskostnad på noe over 37 400 kroner per medlem. Over en periode på 40 år - som når en person starter med aktiviteten i 45 års alderen og fortsetter til vedkommende er 85 - innebærer det en samfunnskostnad på 1 680 000 kroner per medlem ved organisert fotballspill og 1 496 000 per medlem i organisert skiaktivitet. Netto helsegevinst blir da minus 180 000 kroner per medlem i organisert fotball og pluss 4 000 kroner per medlem i organisert skiidrett.

Nå må det imidlertid sies at det spilles fotball og gås på ski også på egenhånd. Særlig vil tallene for skiidretten endre seg i mer positiv retning om tallene heller beregnes ut fra hvor mange som faktisk bruker skianleggene. For fotball og golf vil tallene gå i negativ retning. Rafoss & Breivik fant at 30,8 prosent av befolkningen over 15 år bruker skianlegg minst en gang per uke²⁵. I undersøkelsen oppgir 1,3 prosent at de bruker et golfanlegg regelmessig og 3,8 prosent at de bruker et fotballanlegg (bane/hall) regelmessig.

Så om vi legger tallene fra Rafoss & Breivik til grunn for beregningene, finner vi at golf innebære en årlig samfunnskostnad på noe over 10 000 kroner per bruker av et golfanlegg. En bruker av skianlegg representerer en kostnad på nesten 9 500 kroner mens en bruker av et fotballanlegg over 81 000 kroner. Over en periode på 40 år blir nåverdien på samfunnskostnadene henholdsvis 400 000, 380 000 og 3 240 000 kroner per bruker. Netto helsegevinst er på nærmere 400 000 kroner for en bruker av både golfanlegg og skianlegg, mens en bruker av fotballanlegg representerer «et tap» med 1,7 millioner kroner.

Fordelingsvirkninger

Selv om det kan være samfunnsøkonomisk lønnsomt å få flere til å spille golf, og myndighetene av den grunn finner å ville bevilge mer til denne idretten, vil enkelte grupper kunne komme dårligere ut som følge av en slik endring i fordelingen. Den vil kunne skape *fordelingsvirkninger*. Hvis de totale bevilgninger til fysisk aktivitet og idrett holdes konstant vil det fort bli en diskusjon dels om golf skal få økte tildelinger på bekostning av andre former for fysisk aktivitet og idrett og dels om ulike grupper mennesker (målgrupper) skal prioriteres annerledes. Det siste kan fort bli en diskusjon om hvilke aldersgrupper som skal nyte godt av de offentlige midlene.

Det offentlige har i tidligere stortingsmeldinger holdt fram barn og unge, samt funksjonshemmede, som målgrupper. I den siste meldingen til stortinget, Meld St 26 (2011-2012), er også inaktive oppført som målgruppe. Og det er i første rekke den voksne delen av befolkningen. Med den ubrukte kapasitet som ligger latent i de banene som allerede er i bruk vil ikke en økning på 75 000 nye spillere nødvendigvis representere en økt offentlig kostnad og dermed heller ingen fordelingsvirkning. Men det kan kanskje bli lettere å vinne fram i kampen om andre støtteordninger og tilskudd fra det offentlige om golfen i større grad mobiliserte flere unge og flere inaktive.

Undersøkelser viser at Norges idrettsforbund kjennetegnes av sosial ulikhet²⁶. Medlemmene har høyere utdanning og høyere inntekt enn gjennomsnittet i befolkningen. Det kan hevdes at spillemiddelordningen kan føre til eller opprettholde sosial ulikhet fordi medlemmene har ressurser og kompetanse til å kunne fremme den organiserte idrettens interesser på bekostning av den uorganiserte delen av befolkningen, hvilket de også gjør. Det er ikke noe som tyder på at golfmedlemmer er høyere på den sosiale rangstigen enn andre medlemmer i organisert idrett. Golfforbundets medlemsundersøkelse tyder på at golfmedlemmer er ganske like andre medlemmer med henblikk på kjønn, utdanning og inntekt.

6. Vel verdt innsatsen?

At den norske golfspilleren bruker nesten syv timer per uke på golfspill indikerer at denne idretten blir satt pris på av den enkelte. Det kommer også til uttrykk gjennom at hvert golfmedlem bruker i overkant av 15 000 kroner på idretten sin hvert år. Igjen for dette får den norske golfspilleren glede og mestring, samvær med andre og gode opplevelser for øvrig. Slik sett er golf en idrett som har en egenverdi i tråd med den egenverdien myndighetene mener bør kjennetegne de idretter det offentlige bør støtte. Dessuten tyder en del forskning på at golf er et svært godt alternativ for godt voksne mennesker generelt og kvinner spesielt som er inaktive. Golf kan sies å være et lavterskeltilbud som burde være lett å komme i gang med. Både Norges Golfforbund og dets klubber og lag har klare opplegg for å legge forholdene til rette for å komme raskt i gang med golfspill. Utfordring for den organiserte golfidretten er å sikre at de ferske golfspillerne raskt blir integrert i det sosiale fellesskapet og gitt tilstrekkelig opplæring slik at de kan nå et handicap som de trives med og gjør at de føler de mestrer spillet og fortsetter med golf. Bare dette bør føre til at politiske myndigheter og beslutningstakere i sentral og lokal idrettsforvaltning og -administrasjon i større grad ser at golf kan bidra til å realisere idrettspolitiske målsettinger.

Men også nytteverdien av golf synes ut fra det forannevnte å være stor; ikke minst i form av en samfunnsøkonomisk helsegevinst. For storsamfunnet vil kostnadene det har i forbindelse med fysisk aktivitet og idrett i første rekke betales tilbake gjennom den samfunnsøkonomiske helsegevinsten fysisk aktivitet og idrett kan resultere i. I dette skriftet er det antydnet at netto samfunnsøkonomisk helsegevinst ved golf er på over en million kroner per spillende medlem når en person i 45 års alderen går fra å være fysisk inaktiv til å bli aktiv til vedkommende er 85. For en 65 åring vil en netto helsegevinst beløpe seg til 660 000 kroner i dagens verdi. Med de samme forbehold om tallenes sikkerhet og sammenliknbarhet som er antydnet foran, kan både

Norges Golf forbund og alle landets klubber ut fra disse tallene lett regne ut hva et visst antall nye medlemmer bidrar med i storsamfunnets og lokalsamfunnets helseregnskap. Samme tall kan også benyttes for å regne ut hvilken «sunnhetskapi tal» de som allerede er medlemmer representerer.

For fotball og ski - som vi har brukt for sammenlikningens skyld - blir tallene noe annerledes. For organisert fotball vil netto helsegevinst gå i minus med 180 000 kroner per medlem, mens organisert skiaktivitet går i overskudd med 4 000 kroner per medlem. Om vi tar utgangspunkt i hvor mange i befolkningen som sier de bruker et golfanlegg, fotballanlegg eller et skianlegg regelmessig endrer tallene seg. Netto helsegevinst for en bruker av golfanlegg og skianlegg blir på nærmere 400 000 kroner, mens en bruker av fotballanlegg synes å representere et samfunnsøkonomisk tap av helsegevinst på over 1,7 millioner. Om tallene multipliseres opp på befolkningsnivå blir tallene betydelige for å si det forsiktig.

Under de gitte forutsetninger og med en rekke forbehold kan det derfor hevdes at organisert golf er en kostnadseffektiv måte å bedre befolkningens helse på. Den er mer kostnadseffektiv og gir større positiv helseeffekt enn organisert fotball og ski og kanskje andre organiserte idretter. Den er betydelig mer kostnadseffektiv enn fotball og ski som er de to store særforbundene i Norge. I en idrettspolitisk diskusjon, f. eks. om fordeling av spillemidler og annen offentlig støtte til idrettsfeltet, bør dette vekke oppmerksomhet. Ønsker norsk idrett å ta en aktiv rolle i folkehelsearbeidet bør man i minst like stor grad satse på golf som andre idretter. I en idrettspolitisk sammenheng bør en slik diskusjon ønskes velkommen, selv om debatten kan forventes å bli krevende. I en velferdspolitisk og samfunnsøkonomisk sammenheng bør den være høyst aktuell.

Sluttnoter

* I dette skriftet brukes termene «golfspiller», «medlemmer» og «medlemskap» nærmest som synonymmer. Det gjøres for å lette lesningen selv om det av flere grunner er noe upresist. Her vil jeg nøye meg med å understreke to forhold. For det første må ikke disse betegnelsene forveksles med «person». En person kan ha betalt medlemskap og være medlem i flere klubber og lag. Så når det presenteres statistikk over antallet medlemskap i NIF eller NGF så er det ikke antall personer det er snakk om. Det er færre personer som er medlem i disse organisasjonene enn det er medlemskap. For det andre så er enkeltpersoner medlemmer kun i en eller flere lokale klubber og slik sett ikke medlem i NIF eller NGF. Kun klubber kan være medlem i NGF og i NIF er det kun klubber og særforbund som er medlemmer.

¹ Se St.meld. nr. 14 (1999-2000): Idrettsliv i endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet. Oslo: Kulturdepartementet.

² Bossum, J. (2000). Samfunnsøkonomisk analyse av golfens betydning i Norge. InterConsult Group AS, Fredrikstad.

³ Tangen, JO (2012): "Golfens helseregnskap" Skisse til en samfunnsøkonomisk analyse av golfens helseeffekter. HiT Skrift 5-2012. Høgskolen i Telemark. [nedlastbar:

<http://teora.hit.no/dspace/handle/2282/1247>] og Tangen, JØ (2012): Den norske golfspilleren. Noen empiriske kjennetegn. Høgskolen i Telemark. [nedlastbar: <http://www.golfforbundet.no/klubb/organisasjon/golfens-samfunnsverdi/den-norske-golfspilleren>]

⁴ Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet (2000): Fysisk aktivitet og helse. Anbefalinger. Rapport nr 2/2000.

⁵ Anderssen, S. A. & Strømme, S. B. (2001): "Fysisk aktivitet og helse - anbefalinger". I: Tidsskr Norske Lægeforen nr 17, 2001; 121:2037-41

⁶ Bahr, R (red.). (2008) Aktivitetshåndboken. Fysisk aktivitet i forebygging og behandling. Rapport IS-1592, Oslo, Helsedirektoratet.

⁷ Breivik, G., Sand, T. S., Rafoss, K., Tangen, J. O., Thorén, A.-K. H., Bergaust, T. E., et al. (2010). Fysisk aktivitet: omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet (Vol. 2010:10). [Alta]: HIF.

⁸ <http://circ.ahajournals.org/content/116/9/1081.full.pdf>

⁹ Fugelli, P., & Ingstad, B. (2001). Helse - slik folk ser det. Tidsskr Nor Lægeforen(121), 3600-3604.

¹⁰ Antonovsky, A., & Lev, A. (2000). Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask. København: Hans Reitzel Forlag.

¹¹ Nord E. Helseøkonomi - kort innføring i nytte-kostnads-analyse. Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 2719-22.

¹² Sælensminde, K. (2008). Positive helseeffekter av fysisk aktivitet: en konkretisering av veien mot mer fullstendige samfunnsøkonomiske analyser: Helsedirektoratet.

¹³ Sælensminde, K., & Torkilseng, E. (2010). Vunne kvalitetsjusterte leveår (QALYs) ved fysisk aktivitet. Oslo: Helsedirektoratet.

¹⁴ Sørensen og Andersen (2007) Helseøkonomisk modellering av betydningen av fysisk aktivitet i den norske voksne befolkningen. Rapport fra Syddansk Universitet, Utkast april 2007. [referert i ¹¹]

¹⁵ <http://www.helsedirektoratet.no/Om/nyheter/Sider/velferdsgevinst-av-fysisk-aktivitet.aspx>
Via denne linken kan man få lett tilgjengelig informasjon om helsegevinstens størrelse ved ulike aldre og ulike aktivitetsnivå.

¹⁶ Tangen, J. O., & Istad, R. M. (2012). The Spread of a Rumour - the Growth and Diffusion of Golf in Norway. European Journal for Sport and Society, 9(1+2), 81-104.

¹⁷ Sælensminde, K. (2007). Helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.

- ¹⁸ Meld. St. 26 (2011-2012) Den norsk idrettsmodellen. Det kongelige kulturdepartement. Oslo
- ¹⁹ Statistisk sentralbyrå (2010). Kulturstatistikk 2010. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- ²⁰ Torgeirson, S. M. (2010). Analyse av ikke-prissatte konsekvenser ved vegprosjekter: undersøkelse av metoden i Statens vegvesens håndbok 140. Trondheim: NTNU.
- ²¹ Veisten, K., & Nossun, Å. (2007). Hva koster skader pga hjemmeulykker, utdanningsulykker, idrettsulykker og fritidsulykker det norske samfunnet? (Vol. 880/2007). Oslo: TØI.
- ²² Lereim, I. (2000). Idrettsskader i Norge: en studie over forekomst, fordeling og endringer av idrettsskader behandlet ved norske sykehus i perioden 1989 til 1997. [Oslo]: Norges idrettsforbund og olympiske komité.
- ²³ Wollebæk, D., & Sivesind, K. H. (2010). Fra folkebevegelse til filantropi?: frivillig innsats i Norge 1997-2009 (Vol. 2010:3). Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- ²⁴ http://www.golfforbundet.no/assets/files/klubb/anlegg/golf_-_arealbruk_og_-_forbruk.pdf [lest 16. okt 2011].
- http://www.golfforbundet.no/assets/files/klubb/anlegg/temaskriv_golfens_miljoutfordring.pdf [lest 15.6.2012]
- <http://www.umb.no/forsiden/artikkel/golfbaner-bra-for-naturen> [lest 16. okt. 2011]
- <http://www.umb.no/forsiden/artikkel/golf-et-slag-for-miljoet> [lest 16. okt. 2011]
- ²⁵ Rafoss K, Breivik G. Idrett og anlegg i endring : oppslutning om idrettsaktiviteter og bruk av idrettsanlegg i den norske befolkningen. Oslo: Akilles, 2012.
- ²⁶ Enjolras, B., & Wollebæk, D. (2010). Frivillige organisasjoner, sosial utjevning og inkludering. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Golf - en idrett for alle

www.golfforbundet.no

Norges Golfforbund
Ullevaal Stadion, 0840 Oslo,
Tlf 21 02 91 50 / Faks 21 02 91 51
post@golfforbundet.no